

УДК 339.9

О. В. Пашенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МІЖНАРОДНІ ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕЖИМИ У РЕГІОНАЛЬНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ УГОДАХ

Проаналізовано міжнародне регулювання інвестиційних потоків між країнами. Розглянуто інвестиційні режими у РТУ та виявлено основні протиріччя. Досліджено досвід ЄС у формуванні регіональної інвестиційної політики.

***Ключові слова:** іноземні інвестиції, регіональні торговельні угоди, режим найбільшого сприяння, національний режим, СОТ, міжнародні інвестиційні договори, Європейський Союз.*

О. В. Пашенко

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ИНВЕСТИЦИОННЫЕ РЕЖИМЫ В РЕГИОНАЛЬНЫХ ТОРГОВЫХ СОГЛАШЕНИЯХ

Проанализировано международное регулирование инвестиционных потоков между странами. Рассмотрены инвестиционные режимы в РТС и выявлены основные противоречия. Исследован опыт ЕС в формировании региональной инвестиционной политики.

***Ключевые слова:** иностранные инвестиции, региональные торговые соглашения, режим наибольшего благоприятствования, национальный режим, ВТО, международные инвестиционные договоры, Европейский Союз.*

O. V. Paschenko

THE INTERNATIONAL INVESTMENT REGIME IN REGIONAL TRADE AGREEMENTS

Regionalism has become the major component of trade and investment strategies of most countries for the last decades. Countries through regional trade agreements create opportunities for cooperation in the areas of economic policy that was not passably regulated in the WTO. Special attention is paid to attracting foreign investment, which remains as a key factor of economic growth. Therefore, definition of existing investment regimes in RTA and assessment of their compliance with the standards of international law on the regulation of investment flows between countries require further research. There is also necessary for analysis of joint investment policy of the European Union and third countries, as one of the global financial and economic leaders.

Results of the research of this topic by different scientists are rather contradictory and ambiguous. Therefore, the aim of the article is the determination of interrelation and fundamental conflicts between legal regimes WTO and RTAs, determining the degree of harmonization of EU legislation in this area. This aim can be achieved through analyzing international law in the regulation of investment flows between countries.

Following analysis we can say that RTAs are the basis for the declaration of investment regimes, creating a favorable investment climate and promote FDI inflows to the region. At the same time there may be unclear, overlapping and sometimes conflicting commitments to each other between the countries, which are parties of a large number of RTAs. But at some stage of the regional association countries are able to resolve these conflicts. An example of joint investment policy is the EU in the global space.

The results can be used as a theoretical and practical basis for deeper foundation of the prospects for the formation of the world economy regional structure, the impact of regional trade agreements on investment activity of countries.

Key words: foreign investment, regional trade agreements, MFN Principle, national treatment, WTO, international investment agreements, the European Union.

Постановка проблеми. Для сучасного етапу розвитку світового господарства характерне створення регіональних торговельних об'єднань, старт формування яких дають міждержавні торговельні угоди. Регіональні ініціативи часто виявляються більш осяжними, ніж ті, які підпадають під сферу регулювання міжнародних організацій, у тому числі СОТ. РТУ не тільки сприяють лібералізації торгівлі шляхом скорочення або скасування тарифних та нетарифних бар'єрів, але й дають можливість скоординувати позиції країн в інвестиційній сфері, уніфікувати інвестиційні стандарти і контролювати процедури за дотриманням міжнародних норм, встановити певний правовий режим для інвестування, створити сприятливий інвестиційний клімат. Тому визначення діючих режимів інвестування в РТУ, оцінка їх відповідності стандартам міжнародного права з питань регулювання інвестиційних потоків між країнами є актуальним напрямом дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем інвестування у регіональних торговельних об'єднаннях зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Дж. Бейлі, В. Бильчак, О. Булатова, Т. Вертинська, Т. Ворс, Н. Гуськова, Е. Данилюк, М. Кешен, Дж. Кравфорд, Г. Мірдал, Є. Ніколаєв, Т. Фролова, У. Шарп, Ю. Шишков, Ю. Янг, які у своїх роботах встановили взаємозв'язок між інвестиціями і торгівлею. Теоретично не обґрунтовано регулювання інвестиційних потоків у регіональних торговельних об'єднань. Серед дослідників та міжнародних інститутів найбільш дискусійними залишаються питання узгодження позицій країн ЄС стосовно трансформації двосторонніх інвестиційних угод до нових європейських правил інвестування.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки інвестиції залишаються провідним чинником економічного зростання, питання регулювання інвестиційних потоків у регіональних блоках потребують подальшого дослідження. Також існує необхідність системного аналізу спільної інвестиційної політики Європейського Союзу з третіми країнами, як одного із світових фінансово-економічних лідерів.

Формування мети. Мета написання статті полягає у тому, щоб встановити взаємозв'язок та основні протиріччя між правовими режимами СОТ та РТУ на основі аналізу міжнародних правових норм у питаннях регулювання інвестиційних потоків між країнами, визначити ступінь гармонізації законодавства ЄС у даній сфері. Для досягнення поставленої мети застосовували методи компаративного аналізу, динамічних рядів, логічного, системного та комплексного підходів. Інформаційну та методологічну базу дослідження сформуливали звіти ЮНКТАД, СОТ, Європейської комісії, наукові статті та монографії вітчизняних і зарубіжних учених.

Виклад основного матеріалу. Регіональна економічна інтеграція, що відбувається через підписання РТУ, є характерною рисою сучасної багатосторонньої торговельної системи. Число таких угод, як і частка преференційної торгівлі в загальному обсязі міжнародного торговельного співробітництва, протягом останніх 10 років постійно зростає [1]. У рамках інтеграційних угруповань та угод на сьогоднішній день реалізується близько 60% міжнародної торгівлі. Розширюються їх масштаби та ускладнюються форми, збільшується число країн, які активно беруть

участь у даному процесі. Регіоналізація стала глобальним явищем, яке здійснює системний вплив на хід глобалізації та потребує серйозної оцінки наслідків [2].

Підписання РТУ вказує на розширення меж торгівлі та інвестування між країнами, супроводжується включенням у текст питань міграції робочої сили, охорони інтелектуальної власності, митного, санітарного регулювання, конкурентної політики, доступу до ринку держзакупівель, кооперації, врегулювання суперечок та ін. Тобто країни створюють можливості для економічного співробітництва у тих сферах економічної політики, які належним чином не врегульовані у СОТ, наполягаючи на включенні до угод окремих позицій і намагаючись зберегти за собою максимальні можливості для захисту національного ринку. Такі угоди про «глибоку і всеосяжну ЗВТ» або «ЗВТ+» вказують на становлення нового інтеграційного формату з більш-менш вираженими рисами спільного ринку з вільним рухом товарів, послуг, капіталів та елементами економічного союзу.

Підписання таких РТУ зумовлено бажанням отримати додаткові вигоди від інтеграції, у тому числі шляхом залучення іноземних інвестицій, зокрема прямих (ПІІ), які, на відміну від інших форм капіталу, не збільшують зовнішній борг країни, а сприяють одержанню додаткових переваг для розвитку національного виробництва. ПІІ забезпечують країну не тільки грошовими ресурсами, а й новими технологіями, ноу-хау, організаційним, управлінським та маркетинговим досвідом [3].

Слід зазначити, що між іноземними інвестиціями і торгівлею існує безпосередній взаємозв'язок: торгівля може привести до інвестицій, які у свою чергу доповнюють торгівлю. З огляду на те, що іноземний виробник захоплює все більшу частку національного ринку, стає прийнятним інвестувати та розвивати торгівлю у країні, що приймає. Тому серед чинників інтеграції суттєву роль відіграє транснаціоналізація. У процесі інтернаціоналізації виробництва міжнародні компанії виходять на нові ринки збуту і тим самим заохочують національні уряди домовлятися щодо торговельних режимів, пільг та оптимальних тарифів, формувати регіональний простір. У країні, що приймає, ТНК набувають певні права, наприклад, наймати робочу силу, використовувати природні ресурси, послуговуватись національною інфраструктурою. За таких умов РТУ повинні збалансовувати права та зобов'язання інвесторів на всіх стадіях інвестиційного процесу. Інвестиційний режим має враховувати особливості кожної країни-партнера.

У світової спільноти сформувались дві позиції регулювання міжнародних інвестицій. З одного боку, країни, переважно члени ОЕСР, прагнуть укладати угоди про права інвесторів та їх захист; з іншого боку, група країн, у рамках Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), намагається розробити правила, які б регулювали зобов'язання інвесторів. А втім обидва підходи водночас не розглядаються у жодному міжнародному документі.

Регулювання іноземних інвестицій забезпечує, насамперед, національне законодавство, на яке суттєво впливають міжнародні норми не стільки з торгових, скільки з майнових (активів) питань. Тобто формування інвестиційного режиму для національних та іноземних інвесторів здійснюється через запровадження недискримінаційного підходу з питань оподаткування, доступу до пільгового кредитування, валютного ринку.

Домовленості з питань торгівлі послугами та інвестицій у РТУ передбачають доступ до національних ринків країн-членів, надання національного режиму (НР), а в деяких випадках і режиму найбільшого сприяння (РНС) [4]. Відповідно до національного режиму іноземні інвестори мають вести підприємницьку діяльність у країні, що приймає, згідно з правилами національного законодавства, застосованих відносно національних інвесторів [5]. Даний режим – другий ключо-

вий правовий орієнтир СОТ після режиму найбільшого сприяння, він закріплений в основних документах організації [6].

Національним режимом переважно можуть послуговуватися країни з розвинутою, стабільною економікою, які не зважають на можливу економічну інтервенцію з боку країни-партнера. При цьому країни не створюють спеціальних правил, які б регулювали діяльність іноземних компаній [5]. Огляд РТУ свідчить, що у багатьох країнах, що приймають, уряди, враховуючи політичні, історичні, соціально-культурні чинники або державні програми, діючі до укладання ГАТС, включають у національний режим певні обмеження, тобто існують дискримінаційні правила для іноземних компаній [7]. А проте, країни, що розвиваються, намагаються зберегти преференції у торгівлі у межах РНС (принцип *favourone – favourall* – «благо одного – благо всіх») [8].

Як і національний, РНС не є загальноприйнятою міжнародно-правовою нормою, тому потребує свого закріплення в міжнародно-правових документах. При цьому РНС не визначає умови доступу на ринок, а лише гарантує, що вони будуть справедливими і рівноправними для всіх учасників багатосторонньої угоди. РНС в цілому відповідає інтересам іноземних інвесторів, оскільки у разі надання пільг інвесторам з третіх країн дані преференції будуть поширюватися і на них. Даний режим урівноважує іноземних інвесторів, що, у свою чергу, полегшує конкуренцію між ними у країні, що приймає.

Як свідчить проведений аналіз, не завжди зобов'язання про надання РНС у РТУ може розглядатися в контексті принципу взаємної вигоди. Наприклад, у випадку укладання угод між країнами, що знаходяться на різних рівнях розвитку, менш розвинені країни можуть скористатися положенням РНС виключно для своєї вигоди. Для таких угод включення положень про РНС буде фактично означати надання преференційного режиму в односторонньому порядку. Щоб уникнути цього, країни можуть або не включати положення про РНС в угоду взагалі, або щонайбільше чітко визначити всі можливі вилучення. Ще однією проблемою РНС щодо інвестицій є, зокрема, забезпечення однакових конкурентних умов інвесторам з різних країн, що пов'язано з розвитком міжнародного виробництва та визначенням національної приналежності підприємства.

Найбільшою ж проблемою залишається досягнення консенсусу у процесі ухвалення рішення про зміну положень про РНС у разі неадекватних взаємних вигод під час його застосування. Сторони можуть вносити зміни і доповнення в РТУ тільки за взаємною згодою. До того ж, якщо угода укладена між трьома і більше країнами, то дійти консенсусу в частині зміни положень про надання даного режиму виявляється складним питанням [4].

У свою чергу СОТ регулює трансферт ПІІ та має різноманітний інструментарій щодо стимулювання припливу інвестицій. У питанні співвідношення права СОТ та угод про регіональну інтеграцію виділяють два підходи: моністичний, відповідно до якого встановлюється пріоритет СОТ, і дуалістичний, згідно з яким відносини між СОТ та регіональними торговельними об'єднаннями мають горизонтальний характер [9]. За результатами Уругвайського раунду переговорів у рамках ГАТТ була підписана угода ТРІМС стосовно заходів у сфері інвестиційної політики, що має відношення до торгівлі. ТРІМС має дисциплінувати поведінку урядів по відношенню до іноземних інвестицій у виробничій сфері, щоб уникнути застосування несприятливих заходів у міжнародній торгівлі. Фактично угода просуває інтереси транснаціональних корпорацій, які прагнуть до розширення інвестицій за кордоном задля високих прибутків і зміцнення позицій на ринку. Як основні принципи угода встановлює національний режим і усуває кількісні обме-

ження для полегшення інвестицій за кордоном [6]. Слід зазначити, що угода СОТ про ТРИМС не регулює інвестиції, пов'язані із рухом технологій, робочої сили, фінансуванням НДДКР та ін.

Для регулювання інвестиційних відносин у міжнародній економіці останнім часом з'явився новий, більш гнучкий, інструмент – міжнародні інвестиційні договори (МІД) про взаємне заохочення і захист іноземних капіталовкладень. Такий тип договорів поширений у світовій практиці, має дво- та багатосторонній характер.

Міжнародні інвестиційні інструменти є невід'ємною частиною національних інвестиційних політик, які стимулюють інвестиції. МІД доповнюють національні правила та положення, містять додаткові гарантії для іноземних інвесторів, що стосуються захисту їхніх інвестицій, стабільності, прозорості й передбачуваності національної політики країни, що приймає. Вони містять взаємний обов'язок країн не проводити примусового вилучення капіталовкладень шляхом націоналізації, експропріації або конфіскації. З погляду інвестора МІД виступають у ролі страхового поліса, що особливо важливо для інвестицій в країнах з високими соціально-економічними, політичними та іншими ризиками. Слід зауважити, що МІД в основному сприяють заохоченню іноземних інвестицій лише побічно – шляхом надання захисту, тобто дотримання обов'язкових зобов'язань з боку країн, що приймають, – і не передбачають відповідальності інвесторів. Юридично обов'язкові зобов'язання стосовно компаній і приватних осіб передбачені національним законодавством, але відсутні в міжнародних договорах [10].

Незважаючи на те що МІД можуть сприяти внутрішнім реформам, встановлюючи міжнародні зобов'язання, і таким чином сприяти створенню більш привабливого інвестиційного клімату, вони мають обмежену сферу впливу та не враховують економічну політику щодо, наприклад, торгівлі, промисловості, технологій, інфраструктури або підприємництва. Водночас останнім часом спостерігається тенденція інвестиційного протекціонізму, що виражається у посиленні регулювання та обмеженні діяльності іноземних інвесторів.

Такий підхід в цілому не сприяє інвестиційній активності, тому, прагнучи залучити іноземних інвесторів, уряди надають перевагу більш широким інтеграційним угодам, що охоплюють також питання торгівлі, конкуренції та ін. РТУ на відміну від МІД визнають сильний взаємозв'язок між торгівлею та інвестиціями і «розминають» межі між ними. Крім того, регіональні угоди з інвестиційної політики враховують положення міжнародних правових документів.

У більшості РТУ міститься розділ ISDS (Investor-state dispute settlement) про право інвестора ініціювати розгляд спору відповідно до норм міжнародного права. Цей механізм дозволяє іноземним інвесторам отримати захист своїх інвестицій, а також висунути претензії до міжнародного арбітражного суду щодо країни, що приймає, за порушення зобов'язань та отримати грошову компенсацію [10].

У процесі реалізації інвестиційної політики можуть виникнути проблеми теоретичного і практичного характеру. Включення певних положень в РТУ можуть призводити не до очікуваного ефекту лібералізації торгівлі, а до виникнення незрозумілих, дублюючих та іноді суперечних один одному зобов'язань між країнами, які часто є учасниками великого числа РТУ. Водночас регіональні інтеграційні угруповання на певному етапі розвитку уможливають вирішення вказаних проблем та встановлення умов інвестування, не відображених у міжнародних нормативно-правових актах. Підписуючи такі угоди, країни зобов'язуються, у першу чергу, реформувати систему регулювання інвестиційних потоків, таким чином формуючи сприятливий інвестиційний клімат для залучення ПІІ в економіку. У світовому просторі прикладом спільної інвестиційної політики є Європейський Союз.

Розмірковуючи про вільний рух капіталу в країнах Євросоюзу, слід зазначити, що особливістю даного угруповання є наявність власного права, яке безпосередньо регулює відносини не тільки держав-членів, а і їхніх громадян та юридичних осіб. Це право має пряму дію на території країн ЄС і виступає пріоритетом по відношенню до їх національного законодавства [11]. Регулювання іноземних інвестицій в ЄС є досить важливою сферою, що охоплює відносини, з одного боку, між іноземними інвесторами та ЄС, а також країнами-членами ЄС; а з іншого – між ЄС і третіми країнами, в яких знаходяться або будуть знаходитися інвестори ЄС і їх бізнес.

Відповідно до Лісабонського договору, який набув чинності у 2009 році, ЄС володіє виключною компетенцією з питань прямих іноземних інвестицій (ст. 207 ДСЕС), що дозволяє йому укладати комплексні інвестиційні угоди, розширює його зовнішню компетенцію у сфері спільної комерційної політики [12]. З 2012 р. регулювання іноземних інвестицій в ЄС здійснюється згідно з Директивою Європейського парламенту та Ради № 1219 «Двосторонні інвестиційні угоди Держав-членів ЄС з третіми країнами: перехідне регулювання», яка визначає поступовий перехід до нової інвестиційної політики, тобто всі двосторонні інвестиційні угоди (ДІУ) будуть замінені інвестиційними угодами, які ЄС затвердить і підпише від свого імені (тобто створюється «оновлена система» ДІУ) [13].

Спільна політика ЄС вимагає більшої співпраці та координації між ЄС і країнами-членами. Задля забезпечення зовнішньої конкурентоспроможності, однакового ставлення до всіх інвесторів міжнародна інвестиційна політика має вирішувати питання про захист інвестицій. Запропонована інвестиційна політика ЄС спрямована:

- на забезпечення стабільної зайнятості та її зростання у довгостроковій перспективі;
- поліпшення доступу до ринків та гарантії того, що іноземні інвестиції розглядаються як вітчизняні;
- підвищення прозорості шляхом уточнення нормативно-правової бази;
- гарантування повного збереження країнами права регулювання внутрішніх секторів;
- збільшення інвестиційних потоків за умов збереження при цьому можливості вдаватися до захисних заходів у виняткових обставинах;
- полегшення пересування осіб в межах транснаціонального бізнесу («ключовий персонал») [11].

Розглядаючи фундамент, на якому ґрунтується інвестиційна політика ЄС і його цілі, так само як і межі виключної компетенції ЄС у цій галузі та його вплив на вказані відносини, варто зазначити, що новий юридичний режим захисту іноземних інвестиційних вкладень, уведений Директивою № 1219 у 2012 р. [13], сприятиме тому, що інвестиційна атмосфера стане більш прозорою та передбачуваною, забезпечить належний рівень впевненості для іноземних інвесторів і підвищить стабільність і безпеку інвесторів ЄС за кордоном.

З іншого боку, з прийняттям ще одної Директиви виникає цілий ряд питань, на які мають відповісти інститути ЄС, зокрема, стосовно діючих інвестиційних угод про вільний рух капіталу і платежів, підписаних на різних умовах та розглядаються для кожної країни окремо. Тому, враховуючи, що правова система ЄС, як впливає з викладеного, являє собою унікальний приклад для вивчення досвіду залучення інвестицій, існує потреба у вдосконаленні правового регулювання його інвестиційної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Останнім часом РТУ сприймаються як інструмент регулювання з питань, які належним чином не вирі-

шуються на багатосторонньому рівні. Зокрема, угоди про поглиблену інтеграцію виступають базою для декларування інвестиційних режимів (РНС або національного режиму), створюючи таким чином привабливий інвестиційний клімат і сприяючи припливу ПІІ в регіон. У той же час між країнами, які є учасниками великого числа РТУ, можуть виникати незрозумілі, дублюючі та іноді суперечливі один одному зобов'язання. Але на певному етапі розвитку регіонального об'єднання країни, формуючи спільну інвестиційну політику, здатні врегулювати протиріччя.

У світовому просторі прикладом спільної інвестиційної політики виступає ЄС, який отримав виключну компетенцію у регулюванні ПІІ після підписання Лісабонської угоди. На практиці це означає суттєві зміни правового, інституційного та організаційно-економічного характеру та формування відкритого інвестиційного середовища.

Бібліографічні посилання

1. **Crawford J.-A.** The Changing Landscape of Regional Trade Agreements [Text] / J.-A. Crawford, R. V. Florentino. – WTO: Geneva. Discussion Paper. – 2005. – № 8. – P.1.
2. **Спартак, А. Н.** Развитие и международно-правовое регулирование процессов региональной экономической интеграции: новые тенденции и явления в начале XXI века [Текст] / А. Н. Спартак // Рос. внешнеэконом. вестн. – 2010. – № 6 (Июнь). – С. 52–56.
3. **Навроцька, Н. А.** Глобалізація інвестиційного процесу [Текст]: монографія / Н. А. Навроцька. – Д.: Ліра, 2014. – 352 с.
4. **Кочнева, А.** Применение РНБ в региональных торговых соглашениях в части услуг и инвестиций [Электронный ресурс] / А. Кочнева. – Режим доступа: http://www.ictsd.org/downloads/bridgesrussian/bridges_ru_6-5.pdf – Загл. с экрана.
5. **Шумский, А.** Закрепление режимов инвестиций в соглашениях о поощрении и взаимной защите инвестиций Республики Беларусь [Электронный ресурс] / А. Шумский. – Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/2119/> – Загл. с экрана.
6. **Baldwin, R.** International Economic Integration [Electronic resource] / R. Baldwin, A. Venables. – Access mode: http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/Pubs/Handbook_rs_Hoekman-Saggi_ch42.pdf – Title from the screen.
7. **Михневич С.И.** 115 вопросов о многосторонней торговой системе ГАТТ/ВТО [Электронный ресурс] / С. И. Михневич. – Режим доступа: http://mfa.gov.by/upload/Mikhnevich_paper_wto.pdf – Загл. с экрана.
8. **Бильчак, В. С.** Приграничная экономика [Текст]: учебник / В. С. Бильчак. – К., 2001. С. 11–56.
9. **Nikolaos, L.** The Brazilian Tyres Case: Trade Supersedes Health / L. Nikolaos // Trade, Law and Development. – 2009. – Vol 1. – № 2. – P. 231–259.
10. Investment Policy Framework for Sustainable Development. UNCTAD, May 1, 2014 [Electronic resource]. – Access mode: <http://investmentpolicyhub.unctad.org/publicdocs/annotations.htm#annotation1> – Title from the screen.
11. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/capital/third-countries/bilateral_relations/index_en.htm – Заголовок з екрана.
12. The Lisbon Treaty: Third edition. Foundation for EU Democracy, Denmark – 2009 [Electronic resource]. – Access mode: <http://en.euabc.com/upload/books/lisbon-treaty-3edition.pdf> – Title from the screen.
13. Establishing transitional arrangements for bilateral investment agreements between Member States and third countries. Regulation (EU) № 1219/2012 of the European Parliament and of the Council [Electronic resource]. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R1219&from=EN> – Title from the screen.

Надійшла до редколегії 15.12.2014